

Крсте БОГОЕСКИ

Институт за етнологија и антропологија
УКИМ, Природно – математички факултет, Скопје

НЕВЛАДИНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ВТОРИОТ ПРОТОКОЛ ОД ХАШКАТА КОНВЕНЦИЈА

Апстракт: Во трудот ќе биде посочено значењето на Вториот протокол на Хашката конвенција од 1954 година за заштита на културните добра за време на воени дејства. Во трудот се наведени видовите на заштита на културното наследство и Водичот на UNESCO за имплементација на Вториот протокол. Потоа следат трите стручни невладини организации во Македонија, националните комитети на Синиот штит, на ICOM и на ICOMOS, кои во своите програми за работа ги опфаќаат активностите поврзани со имплементацијата на Вториот протокол во Република Македонија. Особено програмата на Синиот штит ги опфаќа сите елементи на Водичот на UNESCO за имплементација на Вториот протокол.

Клучни зборови: Втор протокол, имплементација, невладини организации

Познато е дека културното наследство може да биде загрошено од дејства на природата или од човекот. Воените дејства, како резултат на дејства на човекот, влијаат за оштетување или за уништување на културните добра. Такви примери во светот има во подрачјата каде што се војува, а такви примери и кај нас има по внатрешниот воен судир во 2001 година. Заштитата на културните добра во воени услови се обезбедува со меѓународното и со националните законодавства. Во таа смисла, Хашката конвенција од 1954 со Првиот протокол и Вториот протокол од 1999 година, сочинуваат рамка која опфаќа заштита на културното наследство за време на воен конфликт.

Со Вториот протокол се обезбедува зајакнување на обврските за заштита на културните добра од воени дејства. Инаку, уништувањето на културните добра претставува криминално дело што се казнува со одредби од Меѓународниот суд и со одредби од националните законодавства. Во Македонија тоа е санкционирано во чл. 404 од Кривичниот закон.

Вториот протокол предвидува два вида заштита, и тоа општа и засилена заштита. Одредбите на општата заштита (чл. 5) опфаќаат: подготовка на инвентар, планирање итни мерки за заштита против пожар и структурен колапс, подготовка за евакуација на подвижното културно наследство или одредби за адекватна *in situ* заштита на таквото наследство, назначување надлежни органи одговорни за заштита на културното наследство. Засилената заштита предвидува: изработка на инвентар, листа на културни добра, ознаки на добрата.

Имплементација на Вториот протокол

Имплементацијата на Вториот протокол е доверена на Комитет за заштита на културните добра во случај на вооружен судир. Комитетот соработува со владини и невладини организации со слични цели. Во таа смисла тој повикува професионални организации како консултанти. Во чл. 27 од Протоколот посебно е нагласен Меѓународниот комитет на Синиот штит.

Во Македонија невладини организации со слични цели на Комитетот се: МНК СИН ШТИТ, МНК ИКОМ и МНК ИКОМОС. Овие организации иницираат, обединуваат, ангажираат и дејствуваат во согласност со статутарните определби. Тие не ја преземаат улогата на институциите во заштитата на културните добра, но, помагаат во успешниот одговор на катастрофи, за спречување или за ублажување на последиците. Тие претставуваат совест на структурата.

Според Водичот на УНЕСКО за имплементација на Протоколот, предвидени се: дисеминација (чл. 30) и мониторинг. Дисеминацијата предвидува едукација, информација и оспособување на воените и цивилните власти за почитување на Вториот протокол. Мониторингот предвидува: правна, административна, воена и практична имплементација.

Невладините организации во Македонија и имплементацијата

Сакаме да нагласиме дека елементи од Водичот за имплементација на УНЕСКО во изминатиот период во Македонија веќе се извршуваат. Во таа смисла преку разни форми на дејствување се врши едукација, информација, подигање на свеста, се даваат стручни совети за значењето на културното наследство, како и стручни совети за методите на заштита. Исто така,

четирите елементи на мониторингот: правна, административна, воена и практична имплементација, се вршат, некаде повеќе а некаде помалку. Еве само неколку примери на дејствување на трите невладини стручни организации во Македонија, кои се поврзани со имплементацијата на Вториот протокол на Хашката конвенција од 1954 година.

МНК ИКОМОС:

- Мониторинг за време и по конфликтот во 2001 година
- Голема регионална конференција во 2002 година, на тема: Културното наследство во опасност за време на вооружени судири – студија на случајот Македонија, од која произлезе т.н. Охридска декларација;
- Подготовка на законски и подзаконски акти поврзани со заштитата на културните добра во опасност;
- Во повеќе наврати, организирање стручни советувања поврзани со заштитата на културното наследство.

МНК ИКОМ:

- Превентивна заштита на културното и природното наследство во музеите на Македонија во 2007 година;
- Регионална работилница во 2007 година на тема: Тимска работа за заедничко управување во кризни ситуации;
- Организација и учество на Регионалната конференција на Југоисточна Европа во Ниш во 2012 година, на тема: Проценка на ризикот на културното и природното наследство во регионот на Југоисточна Европа;
- Изработка стандарди за музејската документација во 2005 година;
- Прирачник за постапки во итни ситуации во 2013 година.

МНК СИН ШТИТ во соработка со МНК ИКОМ, МНК ИКОМОС:

- Мониторинг на спомениците на културата во подрачјата зафатени со воени дејства по 2001 година (2003 и 2004);
- Преку средствата за јавно информирање, подигање на свеста за чување на културните добра;
- Изработка на два постери (2004 и 2012 година) за подигање свеста кај младите за заштита на културните добра;
- Посебни мерки за заштита на културното наследство во опасност (Форум 2005);
- Во повеќе наврати, учество во подготовка на законски и подзаконски акти поврзани со заштитата на културните добра;

- Појдовни основи за изработка на методологија за проценка штети по природни и катастрофи предизвикани од човекот (2006);
- Изработка на Уредба за посебни мерки за заштита на културното наследство во воена и вонредна состојба (2006);
- Едукација на стручните лица за заштита на културното наследство во природни катастрофи (Форум 2007);
- Во повеќе наврати давана иницијатива за брза апликација на симболот на Хашката конвенција врз спомениците на културата. Но, работата сеуште не е завршена;
- Исто така, во повеќе наврати давана иницијатива за ажурирање на плановите за заштита на културните добра во институциите од културата;
- Состојбата со стручниот кадар во музеите и конзерваторските центри во Македонија (Форум 2008)
- Сакралното културно наследство во Македонија во случај на војна и вонредна состојба: релации, имател – корисник – заедница (Форум 2009)
- Заштита на културното наследство во вонредни околности (Форум 2010)
- Заштитна инфраструктура за управување со вонредни состојби поврзани со културното наследство (Форум 2010)
- Мапирање на загрозеноста на културното наследство во музеите на Македонија. (Истражувачки проект 2009-2010 година, од кого произлегоа и два форуми во наредните години);
- Состојба на културното и природното наследство во музеите на Македонија (Форум 2011);
- Заштита на културното наследство во музеите на Македонија – состојби и искуства (Форум 2012).

Од изложеното се гледа дека ние во рамките на невладините стручни организации даваме иницијативи, ги поттикнуваме работите стручно и ефикасно да се вршат, поттикнуваме законската основа да се усовршува, превентивно дејствуваме во подготовките за одговор на одделни катастрофи, вршеме мониторинг на културните добра по внатрешниот воен судир во 2001 година и во други прилики, влијаеме за подигнување на свеста преку форуми, советувања, преку средствата за јавно информирање, преку постери и слично. Во некои сегменти имаме и конкретни резултати, но, во некои не. Свесни сме дека е тешка и напорна задачата и дека треба да бидеме упорни во постигнување на поставените цели во интерес на заштитата на културните добра во вонредни и воени услови.

Напред изложеното покажува дека невладините стручни организации играат значајна улога во имплементацијата на Вториот протокол на Хашката конвенција. Но, потребно е градење на стратегија за интегрирана заштита на културните добра во вонредна состојба со акциски план. Стратегијата треба да претставува:

- Национална промоција на Хашката конвенција
- Извор за национална политика за развој
- Извор на совети
- Обезбедување национална експертиза за обука и слично

Како партнери на Министерството за култура го даваме стручниот дел и ентузијазам и очекуваме уште повеќе да бидеме поддржани од нашето министерство, а во интерес на заштитата на културното наследство на нашата земја.

Литература

1. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 1954
2. Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict 1999
3. Ристов, Јован, *Хашкиот протокол од 1999 година - заштита на културните добра во случај на вооружен судир*, Скопје, 2002.